

Osmanlı Devleti'nde Kadınların Devlet Yönetimine Etkileri (*)

The Effects of Women on State Administration in the Ottoman Empire

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah İSLAMOĞLU**

Öz

Osmanlı Devleti'nde kadınlar, devlet yönetiminde etkili olmuştur. Bu durumun bazı etkenleri vardır. Birincisi, padişahların seferlere katılmamasıdır. İkinci etken harem etkinlik kazanmasıdır. Diğer bir etken hanedan siyasetinde yaşanan değişimdir. Siyasi statü elde edebilmek için padişah kadınlarının şehzade validesi olması gibi bir zorunluluk vardı. Diğer bir etken paranın önem kazanmasıdır. Mevkilerin yetkilerinin artmasına doğru orantılı olarak fiyatları da yükselmiş ve bu makamlar oldukça büyük rüşvetlerle satılır hale gelmişti. Kadınların devlet yönetimine etkileri özellikle 16. yüzyılda ve devamında artarak devam etmiştir. Kadınlar; yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma, mevki satma, mevki alma, mansıp temin etme, hısım ve akrabayı mansıba kayırma gibi faaliyetlerde bulunmuş ve devlet işlerini ellerine geçirmişlerdir. Bu kadın idaresi ve hükümranlılığı döneminde nüfuzlu saray kadınları, bir mansıptan daha fazla rüşvet almak ve daha fazla para kazanabilmek için Sancakbeylerini, Kadıları, Valileri bir yerden bir yere, bir mevkiden diğer mevkiye kaydırmışlardır. Kadınlar arasındaki iktidar çatışması devletin kaderini doğrudan etkilemiştir. Özellikle üç haseki Osmanlı devlet yönetiminde oldukça etkili olmuştur: Kösem Sultan, Safiye Sultan ve Hürrem Sultan.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Devlet Yönetimi, Kadınlar, Kösem Sultan, Safiye Sultan, Hürrem Sultan.

Abstract

In the Ottoman Empire, women were influential in state administration. There are some factors to this situation. The first is that the sultans did not participate in the campaigns. The second factor is the effectiveness of the Harem. Another factor is the alteration in Ottoman's dynastic politics. In order to obtain political status, there was an obligation for the sultan's woman

* Makale Geliş Tarihi: 31.10.2023 – Makale Kabul Tarihi: 18.12.2023 – Yayın Tarihi: 29.12.2023

DOI: 10.56701/shd.1384030

** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Hukuk ve Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul – Türkiye,

E-posta: aislam@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8392-9012

to be the princely mothers. Another factor is the importance of money. As the powers of the positions increased, their prices also increased and these positions became available for sale with very large douceurs. Women influence on state administration continued to increase, especially in the 16th century and beyond. Women engaged in activities such as corruption, bribery, favoritism, selling and buying positions, obtaining positions, favoring relatives and took over state affairs. During this period of female rule and sovereignty, influential palace women moved Sanjak Beys, Kadıs and Governors from one position to another in order to receive more bribes from a rank and earn more money. The power conflict between women directly affected the fate of the state. In particular, three haseki were very influential in the Ottoman State administration: Kösem Sultan, Safiye Sultan and Hürrem Sultan.

Key words

Ottoman, State Government, Women, Kosem Sultan, Safiye Sultan, Hurrem Sultan.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda, kadınların yönetimde etkin olmasının kökenleri eski Türk Devletleri'ne kadar uzanmaktadır. Orta Asya'da, kadınlar hükümdar üzerinde belirgin bir nüfuz sahibiydiler. Hükümdarın baş hatunu, diğer hatunların üzerinde bir konumda bulunurdu. Hükümdar bir yerden ayrıldığında, önce başkadın ve ardından diğer hükümdar eşleri hareket etmekteydi. Kadınlar, kendi iradelerine tahsis edilmiş bazı vilayet ve bölgelerde önemli roller üstleniyorlardı. Bu bölgelere kendi taraflarından atanan memurlar aracılığıyla vergi ve rüsum toplarlardı. Kadınlar aynı zamanda bu bölgelerin yönetimine, kendi atadıkları memurlar aracılığıyla katkıda bulunuyorlardı. İlhanlılar döneminde, kadınların sözlerine riayet edilmesi, onlara duyulan saygıdan kaynaklanıyordu; ancak zaman zaman zaafların da etkisiyle olabiliyordu. Hülagu Han'ın Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. İzzüddin Keykavus'u cezalandırmaktan vazgeçmesi, zevcelerinden Dokuz Hatun'un ricasına dayanıyordu. Benzer şekilde, İlhanlı veziri Şemsiddin Mehmet Cüveyni, muhaliflerinin faaliyetleriyle karşı karşıya kaldığında, Ahmet Teküdar'ın zevcelerinden Ermeni Hatun'un araya girmesiyle vezaretini sürdürmüştü. Ayrıca, Selçuk Hükümdarı III. Alaüddin Keykubad, Şehzade Hülagun'un kızı tarafından bağışlanarak ölümden kurtulmuştu¹.

Aile içinde hükümdardan sonra en yetkili kişi genellikle hükümdarın eşi olan hatundu. Hükümdar eşleri, ayrı otağlarda yaşar ve önemli kararların alındığı kurultaylara katılırlardı. Elçileri kabul edebilen kadınlar, devletin genel siyasetine yön vermiş, devleti idare etmiş ve hatta devlet reisliği yapmışlardır². Uygurlar'da "ana-ata" ve Harzemşahlar'da "ulu ana" gibi

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal* (İstanbul: TTK Yayınları, 1939), 207-208.

² Şükrü Karatepe, *Osmanlı Dünyayı Nasıl Fethetti-Devlet Yönetimi* (İstanbul: İz Yayıncılık, t.y.), 8-9.

ifadelerle büyük anaya olan saygı yaygındır³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, kadınların yönetimdeki etkileri özellikle 16. yüzyıldan sonra belirginleşmiş, Hürrem Sultan, Safiye Sultan ve Kösem Sultan gibi kadınların devlet işlerine müdahalesi, imparatorluğun aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Harem entrikalarının şehzade öldürmeleri ve padişahların savaflara bizzat katılmamalarına sebep olarak görülmektedir⁴.

Fatih Sultan Mehmet siyaseten katil kurumunu hukuki zemine kavuşturmuştur. Evladını korumak isteyen padişah eşlerinin entrikalara bulaşmasının bir sebebi olarak bu durum zikredilebilir. Ancak bir sebep bu olsa da bunun başkaca etkenleri de mevcuttur.

I. KADINLARIN YÖNETİMDE ETKİN OLMALARININ ETKENLERİ

Osmanlı Devleti'nin kadınların yönetimde etkinleşmeye başlamasındaki temel etken, kuruluşundan itibaren gaza, cihat ve kızıl elma gibi ideolojilerle sürekli ve periyodik büyüme içerisinde olmasına rağmen, 16. yüzyıla gelindiğinde gerçekleşen idari değişiklikler ve yeni sistemlerin, sürekli büyümeye uygun olmamasıdır. Bu dönemde padişahların ordunun başında sefere katılmaktan vazgeçmeleri, özellikle 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl padişahlarına kadar belirginleşmiştir. Sultanlar, genellikle sefere bizzat katılmayarak saraya kapanmış ve daha fazla vakitlerini başkent içinde geçirmişlerdir⁵.

Süleyman sonrası dönemde, Osmanlı padişahlarından II. Selim ve III. Murat gibi bazıları, sefere katılmamış ve sarayda yerleşik bir hayat sürmüşlerdir⁶. Bu değişikliklerin sebepleri arasında, padişahların dünyevi meselelere daha fazla önem vermesi, saray hayatının cazibeleri, rahatlık ve cariyelerle geçen yaşamın güzellikleri bulunmaktadır. Bu padişahların, gaza anlayışına ve savaş alanında başarı elde etme arzusuna öncelik vermedikleri ifade edilmektedir. Ancak, sultanların sefere katılmamalarının ardında, devletin varlığını sürdürme ve koruma isteğinin, büyüme arzusundan daha ağır bastığı da vurgulanmaktadır.

Padişahların Süleyman sonrası dönemde tebaa ve idareciler ile mesafe koyması, “saray padişahı” imajı yaratma çabası olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemdeki padişahlar, seleflerinin aksine halk ve yöneticilerle savaş meydanlarında veya savaş sonrası zafer dönüşlerinde yakın ilişkiler kuramamışlardır. III. Murat gibi bazı sultanlar, hiçbir zaman başkentten dışarı çıkmamış veya nadiren dışarı çıkmışlardır. Padişahların saraya kapanmasının

³ Necati Gültepe, *Türk Kadın Tarihine Giriş* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008), 260.

⁴ Hasan Tahsin Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1996), 281.

⁵ Caroline F. Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü 1300-1923*, çev. Zülal Kılıç (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 177.

⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı'da Harem* (İstanbul: OSAV Yayınları, 2006), 315.

bir etkeni olarak, "Kafir Kadınlar" kavramı ortaya atılmıştır. Bu kavram, Osmanlı padişahları arasında yaşanan Maria ile evlenme olayına dayanmaktadır ve padişahın saraya bağlanmasını sağlamıştır⁷.

Saraydan ve başkentten dışarı çıkmayan padişahların ortaya çıkmasının sonucu olarak, saray içindeki güç odakları, padişaha daha yakın olabilmiş ve bu durum, sultanların etkilemelere daha açık ve duyarlı bir kişilik sergilemelerine neden olmuştur. Bu fırsatları değerlendirmek isteyen hizipler, yani vezirler, hasekiler, sultan kızları ve valideler, padişah üzerinde etkili olma ve kontrol altına alma mücadelesi içine girmişlerdir.

İkinci etken olarak harem etkinlik kazanması da Osmanlı Devleti'nde kadınların yönetimde etkinleşmeye başlamasında önemli bir faktördü. Harem, genellikle ev reisinin kadınları, cariyeleri ve çocukları ile birlikte yaşadığı özel bir alan olarak kabul edilirdi. Harem, geleneksel olarak erkeklerin girmesinin yasak olduğu bir yer olarak bilinirdi⁸.

Haremden yaşayan kadınlar, padişahın anneleri, eşleri, kızları ve cariyeleri gibi çeşitli statülere sahip olabilirdi. Harem, sadece bir aile yuvası olarak değil, aynı zamanda devlet işleri, politika ve entrikaların merkezi haline gelmişti. Padişahın eşleri ve cariyeleri arasında rekabet, güç mücadeleleri ve entrikalar sıkça yaşanırdı.

Padişahın sefere katılmaması ve saraya kapanmasıyla birlikte, harem içindeki kadınlar, padişahın etrafındaki güç dengesini etkilemeye başladılar. Harem içindeki güç odakları, padişahın etkilenmesine ve yönetimde daha fazla rol oynamalarına fırsat tanıdı. Padişahın kararlarını etkileyen ve hatta belirleyen harem etkisi, zamanla Osmanlı yönetiminde önemli bir faktör haline geldi.

Bu durum, özellikle Hürrem Sultan, Safiye Sultan ve Kösem Sultan gibi güçlü ve etkili haremi olan padişahların dönemlerinde belirginleşti. Bu sultanlar, harem içindeki entrikaları yöneterek ve harem etkisiyle devlet işlerine müdahale ederek Osmanlı politikasını etkilediler. Dolayısıyla, harem etkinlik kazanması Osmanlı Devleti'nde kadınların yönetimde daha etkin bir rol oynamasına zemin hazırlayan önemli bir etkendi⁹.

Haremın asıl adı Darüssaade'dir. Darüssaade, Osmanlı Devleti'nde padişahın ve padişahın kadınlarının, validelerinin, kız kardeşlerinin, kızlarının ve haremdenki diğer nüfuzlu kadınların yaşadığı özel bir alandır. Ayrıca, hadım edilmiş görevliler de harem içinde bulunurdu. III.

⁷ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun (Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar)*, çev. Ayşe Berktaş (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996) 223, 226, 230, 231.

⁸ Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik*, 275.

⁹ Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik*, 275.

Murat'tan sonra padişahın sefere katılmaması ve saraya kapanmasıyla birlikte, haremın etkisi artmış ve Osmanlı yönetiminde daha belirgin bir rol oynamıştır.

Fatih Sultan Mehmet tarafından Topkapı Sarayı'nın inşa edilmesinden önce, Harem Eski Saray'da yer alıyordu. Ancak, Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'nı yaptırmalarıyla birlikte, Harem'in bir kısmı Yeni Saray'a taşındı. Bu taşınan bölümler arasında büyük harem ve hizmetkâr cariyeler bulunuyordu. Diğer yandan, Topkapı Sarayı'na taşınmayan kısımlar arasında hazineler, silahhane ve padişaha daha yakın olanlar bulunmaktaydı. Fatih Sultan Mehmet, Yeni Saray'ı "Kadınlar Saltanatı" merkezi olarak değil, tamamen erkekler dünyası olarak gördüğü için, bu taşıma işleminde seçici davranmıştır. Bu durum, Osmanlı'da harem ve sarayın gücünün nasıl yönetildiğine dair önemli bir örnektir.¹⁰ Fatih Sultan Mehmet'ten sonra, özellikle III. Murat döneminde, haremın Topkapı Sarayı'na taşınması ve padişahların haremle olan ilişkilerindeki değişiklikler, Osmanlı yönetiminde önemli etkiler yaratmıştır. III. Murat'ın harem dairesine taşınması, Osmanlı padişahlarının haremle olan etkileşiminde bir dönüm noktası olmuştur.

Harem dairesinin Topkapı Sarayı'na taşınmasıyla birlikte, padişahlar ve harem arasındaki ilişkilerde önemli değişiklikler meydana geldi. Önceki padişahlar, sarayın üçüncü avlusunda oturur ve haremle olan ilişkileri genellikle ziyaret şeklinde olurdu. Ancak III. Murat'ın harem dairesine taşınmasıyla birlikte, padişahlar artık haremde yaşamaya başlamışlardır. Bu durum, hem padişahların hem de harem içindeki kadınların davranışlarında ve statülerinde büyük değişikliklere yol açtı.

Harem dairesinin büyüklüğü arttıkça, içindeki nüfus da muazzam bir şekilde arttı. III. Murat sonrasında padişahların Harem'e çekilmesi, Harem içindeki güç odaklarını ön plana çıkardı. Harem içindeki kadınlar, özellikle valide sultanlar ve haremle ilgili yüksek makamlar, padişahın etrafında daha fazla nüfuz kazandılar. Bu dönemde hadımağalığı makamı önem kazanarak, İslam'ın kutsal yerlerini destekleyen vakıfların denetimini üstlendi. Hadımağalığı makamının elinde bulunan büyük paralar, bu makamı Osmanlı Devleti içinde önemli bir konuma getirdi.

Harem içerisindeki güç odaklarının padişaha daha yakın olabilme ve onu etkileyebilme fırsatları elde etmeleri, Osmanlı yönetiminde önemli değişikliklere yol açtı. Bu dönemde, saray dışındaki güç odakları olan sadrazamlar ve vezirlerin önemi azalmıştır. Padişahın nerede bulunduğu ve yaşadığı yer, kişinin statüsünü belirleyerek, hükümdara ne kadar

¹⁰ Andrew Wheatcroft, *Osmanlılar*, çev. Mehmet Harmanlı (İstanbul: Altın Kitapları Yayınevi, 1996), 38.

yaklaşılabilirliğini göstermiştir. Bu da padişahın etrafındaki üst düzey kişilerin nüfuzunu ve otoritesini belirlemiştir.

Harem içerisindeki güç odakları, özellikle padişahın anneleri ve gözdeleleri, devlet işlerine müdahale etmeye başlamışlardır. Harem ve haremdekiler, gözdeleler, valide sultanlar ve cariyeler, dış dünya ile bağlantıyı Harem Ağaları aracılığıyla sağlar ve devlet işlerinden haberdar olurlardı. Bu durum, Osmanlı politikasında ve yönetiminde Harem'in önemli bir rol oynamasına neden olmuştur¹¹.

Hanedan politikasındaki değişim, Osmanlı Devleti'nde kadınların yönetimde etkinleşmelerinde önemli bir etken olmuştur. Özellikle 16. yüzyıl boyunca hanedan politikasındaki değişiklikler, padişahın kadınlarının politik statü elde etme çabalarını ve bu bağlamda Osmanlı yönetimindeki dinamikleri etkilemiştir.

Önceden, padişahın kadınları arasında şehzade validesi olma zorunluluğu vardı. Ancak 16. yüzyılda bu kadınların sayısının artması ve politik statü kazanma çabaları, yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Valide sultanlar, saygın ancak kamusal bir güce sahip olmayan kişiler olarak görülüyorlardı. Görevleri genellikle şehzade ile birlikte sancağa gitmek ve şehzadenin eğitimi ve nezaretiyle ilgilenmekti.

Ancak Hürrem Sultan'ın döneminde bu geleneğin terk edildiğini görüyoruz. Hürrem Sultan, başkentte kalabilen ilk şehzade annesi olarak öne çıktı. Süleyman'ın diğer hasekisi Mah-i Devran Hatun'un oğlu Mustafa, sancağa gönderilirken, Hürrem Sultan başkentte kalmaya devam etti. Bu durum, şehzadelerin sancağa gönderilme geleneğinin terk edilmesiyle daha fazla önem kazandı. Şehzadelerin saraya kapatılmasıyla birlikte, valide sultanlar, yani padişahın kadınları, merkezde toplanmaya başladılar.

Bu değişim, valide sultanların politik etkisinin artmasına yol açtı. Başkentte kalan valide sultanlar, padişahın yönetimi üzerinde daha fazla etkide bulunma fırsatına sahip oldular. Bu durum, hanedan politikasındaki değişimin Osmanlı Devleti'nde kadınların politik arenada daha aktif bir rol oynamasına zemin hazırladığını gösteriyor. Hanedan içindeki bu değişiklikler, Osmanlı yönetimindeki güç dengelerinde ve politikada önemli değişimlere neden oldu¹². Bahsettiğimiz durum, Saray'daki güç dengelerinde önemli bir değişikliğe neden oldu. Saray içerisinde valide sultanın kişiliği ve unvanı, padişahın annesi olarak taşıdığı özel bir konumdan kaynaklanan güç unsuru haline geldi. Valide sultanın şehzade doğurduğu zaman diğer

¹¹ Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, çev. Serhat Bayram (İstanbul: Toker Yayınları, 1995), 434, 435.

¹² Pierce, *Harem-i Hümayun*, 30, 80.

kadınlardan ayrılması ve belirginleşmesi, saray içinde bir hiyerarşi oluşturmuştur.

Özellikle, valide sultanın oğlu padişah olduğunda, onun gücü, nüfuzu ve etkinliği artıyordu. Bu durum, padişahın annesi olan valide sultanın, padişahın yönetiminde önemli bir rol oynamasına zemin hazırlıyordu. Valide sultan, padişahın annesi olarak hem aile içinde hem de sarayın içinde özel bir konuma sahipti. Şehzade, padişah olduktan sonra valide sultanın etkisi genellikle daha belirgin bir hal alıyordu.

Bu kadın hiyerarşisi içinde, valide sultanın gücü ve etkinliği, padişahın hükümeti üzerinde ciddi bir etki sağlıyordu. Valide sultan, padişahın en güvendiği danışmanlardan biri olarak hareket edebilir ve hatta devlet işlerine müdahale edebilirdi. Bu durum, Osmanlı yönetiminde kadınların, özellikle valide sultanların, politik arenada etkili bir rol oynamasına yol açmıştır.

Valide sultanın gücü, sadece saray içinde değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin genel yönetiminde de hissedilir hale gelmiştir. Bu, hanedan politikası ve saray içindeki güç dengelerindeki evrimin bir sonucudur. Valide sultanlar, Osmanlı Devleti'nde politik etkileşimde bulunan ve güçlü bir konuma sahip olan önemli figürlerden biri haline gelmiştir¹³.

Diğer bir etken paranın önem kazanmasıdır. Osmanlı Devleti'nde para ve mali kaynakların önem kazanması, Osmanlı kültüründe ve devlet yönetiminde önemli değişikliklere neden oldu. 16. yüzyılın sonlarına doğru, devşirmeler, dönmeler, ve Harem'deki cariyelerin etkisinin artmasıyla birlikte, Osmanlı toplumunda ve yönetiminde önemli değişimler ortaya çıkmıştır.

Harem'deki kadınların, özellikle Haseki Sultan, Baş Kadın ve Valide Sultan gibi önemli mevkilere yükselmeleri, Osmanlı kültüründe yeni bir dinamik yaratmıştır. Bu kadınlar, mevkilerini yükseltmek ve etkilerini artırmak için çeşitli yolları kullanmışlardır. Bu dönemde, Osmanlı toplumunda ve devlet yönetimindeki değişimlerin bir yansıması olarak, para ve mali kaynaklar daha fazla ön plana çıkmıştır.

Özellikle sadrazamlık gibi önemli makamların elde edilmesi veya mührün ele geçirilmesi istendiğinde, valide sultan ve haseki sultan gibi etkili kadınlara yaklaşma ve onların gözüne girmeye çalışma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu kadınlar, padişahın çevresindeki nüfuzlarıyla bilinir hale gelmiş ve bu nüfuzlarını kullanarak statülerinden faydalanmışlardır.

Sadaret mührünün pahalılaşması ve mührü alabilmek için büyük bir servet gerekliliği, devlet içindeki önemli makamlara ulaşma sürecinde rüşvetin ve finansal kaynakların ne kadar etkili olduğunu gösteriyor. Bu durum, Osmanlı Devleti'nde mevkilere yükselmek isteyenlerin mali

¹³ Wheatcroft, *Osmanlılar*, 50.

kaynaklarını kullanma ve padişahın yakınlarına rüşvet verme eğilimini artırmıştır. Bu, Osmanlı toplumunda ve yönetiminde para odaklı bir etki mekanizması oluşturmuştur¹⁴. Osmanlı Devleti'nde etkili ve nüfuzlu kadınlar, servetlerini büyüterek büyük bir güç elde edebiliyorlardı. Bu güçleri sayesinde atamalardan büyük rüşvetler alabiliyor ve devlet içinde etkili bir konuma gelebiliyorlardı. Bu durum, haremın etkili kadınlarının lüks ve ihtişam içinde bir yaşam sürmelerine olanak tanımıştır.

Haremın nüfuzlu kadınları, kendilerine hediyeler sunan elçilerin yarıştığı bir ortamda, devletin gelir kaynaklarından yararlanarak lüks bir yaşam sürmüşlerdir. Bu gelir kaynakları arasında, kendilerine gelen hediyeler, Doğu Akdeniz limanlarına gönderdikleri gemilerin kazancı ve "paşmaklık" veya "terlik parası" adı verilen hasların geliri bulunuyordu.

Elçiler, haremın etkili kadınlarına hediyeler vermek için bir yarış içindeydiler, çünkü bu kadınlar, haremden idari yönetimle ilgili önemli kararlar alabilecek kadar etkili pozisyonlara sahipti. Özellikle bu kadınlar, Tuna Beyi'nin, patriğin, metropolitin ve sancakbeyinin tayinini belirleme gibi kritik konularda söz sahibi olabiliyorlardı.

Bu durum, Osmanlı Devleti'nde kadınların sadece aile içinde değil, aynı zamanda devlet yönetiminde de etkili bir rol oynamalarına neden olmuştur. Kadınların bu ekonomik ve politik etkileşimi, haremın içindeki güç dinamiklerini ve Osmanlı toplumunun genel yapısını önemli ölçüde etkilemiştir¹⁵.

II. YÖNETİME ETKİNİN SEMBOLÜ ÜÇ HASEKİ¹⁶: HÜRREM, SAFİYE VE KÖSEM SULTAN

Özellikle üç hasekenin Osmanlı Devlet yönetiminde önemli bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu hasekilerden ilki olan Hürrem Sultan¹⁷, gözde hasekiliği sayesinde sarayda oldukça kritik bir konumda bulunmaktaydı. Adeta sultanın baş danışmanı gibi görev yaparak, padişaha danışmanlık hizmeti sunmaktaydı. Hürrem Sultan'ın, Kanuni'nin seferleri sırasında yazdığı mektuplara bakıldığında, siyasi konularda ne kadar etkili olduğu ve padişahın vekili gibi davrandığı açıkça görülebilir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk saltanat yıllarında bile Hürrem Sultan'ın siyasi olaylara müdahale etmekten çekinmediği görülmektedir. Bir mektubunda, Sadrazam İbrahim Paşa ile ilgili daha önce bahsettiği bir konuya değinerek, Sultan Süleyman'a sorması üzerine, paşanın cevabında "Paşaya niçin kızgın olduğumu Allah izin

¹⁴ Ertuğrul Burak, *Cariyeler Saltanatı* (İstanbul: Manifesto Kitap, 2006), 82, 83.

¹⁵ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (İstanbul: y.y., 2005), 3/161.

¹⁶ Haseki tahta geçme ihtimali olan şehzadenin annesidir. Valide Sultan'dan sonra gelir. Yavuz Bahadıroğlu, *Osmanlı Sarayları, Saray Hayatı ve Harem* (İstanbul: Paradoks Yayınları, 2012), 276.

¹⁷ Saraya bir esir olarak gelen Hürrem Sultan'ın Avrat Pazarı'nda esir pazarı kurması ironiktir. Sema Ok, *Haremağaları* (İstanbul: Kamer Yayınları, 1997), 20.

verirse yine beraber olduğumuz bir sırada anlatırım" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Hürrem Sultan'ın padişaha yazdığı mektuplarda genellikle eşine duyduğu özlem, aile haberleri, selamlar ve saray ile başkentteki siyasi gelişmeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Sultan Süleyman'ın Doğu Seferi sırasında Hürrem Sultan, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Tunus Deniz Seferleri'ndeki başarıları hakkında padişaha bilgi sunmuştur. Sadrazam ve diğer önemli devlet adamlarıyla birlikte sefere katılmayan Hürrem Sultan, sarayda padişahın güvenilir haber kaynağı ve siyasi danışmanı gibi önemli roller üstlenmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, iki sevdikleri arasındaki kuşatma altında kalmış ve bu kişilerin nüfuz alanları birbirine karışmıştır. Hürrem, padişahın yanında olabilmek için çeşitli çabalar sarf ederken, İbrahim Paşa da padişahın yakınlığından faydalanarak güç kazanmaya çalışmış ve padişahın güvenini kaybetmek istememiştir.¹⁸ Bu durum, açık bir mücadelenin başlayabileceğine dair belirtiler taşıyordu. Gerçekten de Hürrem Sultan, kendi şehzadelerinden birini tahta geçirmek istemesi nedeniyle bu hedefine engel olabilecek her türlü karşı cepheye karşı düşmanca bir tavır sergilemişti. Bu cephelerden biri de Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya yönelmişti. Valide Hafsa Sultan'a yakın bir isim olan Sadrazam, Şehzade Mustafa'nın veliahtlığını da destekleyen biriydi. Hürrem Sultan, ilk gelini Mah-i Devran Kadın'ı koruyarak ve onun oğlu Mustafa'yı destekleyerek, Valide Hafsa Sultan ve ona destek veren Sadrazama karşı bir cephe oluşturmuştu. Bu çatışma, Hürrem Sultan'ın İbrahim Paşa'dan kurtulma arzusuyla birleşmişti. Ayrıca, İbrahim Paşa'nın padişah gibi davranmasına karşı Hürrem Sultan'ın bir rahatsızlığı vardı ve bu durum onu çileden çıkarıyordu¹⁹. Ancak Hürrem Sultan, İbrahim Paşa'nın görevinden alınması için onun bir hata yapması gerektiğini, aksi takdirde ona karşı bir şey yapamayacağını biliyordu. Valide Hafsa Sultan'ın 1534 yılında vefat etmesi, İbrahim Paşa'nın en büyük destekçisini kaybetmesine neden oldu. Bu durum, Hürrem Sultan'a kayınvalidesinin ölümüyle daha özgürce hareket etme fırsatı tanıdı ve o, Sultan Süleyman'ı daha fazla etkileyebilmeyi başardı. Hürrem Sultan'ın İbrahim Paşa'ya karşı duyduğu kin ise hiç azalmıyordu. Sonunda, Hürrem Sultan'ın beklediği hatalar zinciri gerçekleşti. İbrahim Paşa, Defterdar İskender Çelebi'yi öldürmüş, seferlerde bir padişah gibi davranmış hatta kendisini "serasker sultan" olarak adlandırmıştı. Bu hatalar ve Hürrem Sultan'ın etkileriyle Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'dan soğudu. 1536 yılında İbrahim Paşa'nın idamına karar verildi ve infaz gece yarısı gerçekleştirildi²⁰. Böylelikle Hürrem önemli bir rakibinden kurtulmuş oluyordu.

¹⁸ Nazım Tektaş, *Haremden Taşanlar: Padişahların Bütün Kadınları* (İstanbul: Çatı Kitapları Yayınları, 2004), 96,97.

¹⁹ İlhan Akşit, *Osmanlı'nın Gizemi Harem* (İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayınları, 2000), 95; Burak, *Cariyeler Saltanatı*, 29.

²⁰ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 32-33.

Hürrem Sultan'ın çocuklarından birini tahta geçirmek amacıyla oluşturulacak aile ittifakı için artık zemin hazırды. Sultan Süleyman'ın hanedan politikasında gerçekleştirdiği değişiklikler, bu ittifakın kurulması için icazet veriyor ve güç alanı oluşturuyordu. Osmanlı hanedan politikasına göre, hanedan üyeleri genellikle merkez dışında tutulur ve böylece devlet işlerine müdahale etmeleri engellenirdi. Ancak Sultan Süleyman sonrası hanedan üyeleri merkezde toplanmaya başlamıştı. Sultan Süleyman'ın bu tutumuyla birlikte damat vezirler artık merkezde kalmaya ve devlet işlerine, padişaha müdahale etmeye başlamışlardı. Koçi Bey'e göre, bu vezirlerin sancaklarda bulunması, hem o sancakların gelişmesine katkı sağlıyor hem de korunmalarını temin ediyordu. Ancak bu politikanın değişmesiyle birlikte güçlü vezirler başkentte toplanmaya başlamış ve diğer hanedan üyeleriyle birlikte bir müdahale hizbi oluşturmuşlardı²¹. Bu değişimden faydalanmak isteyen Hürrem Sultan, ilk olarak kızı Mihrimah'ı Rüstem Paşa ile evlendirmeyi başarmıştı. Daha sonra, damadını yüksek bir mevkiye getirmişti. 1544 yılında Sadrazam Hadım Süleyman Paşa, sarayda kubbe vezirlerinden Divane Hüsrev Paşa'ya karşı saldırgan bir tutum sergilemişti. Hürrem Sultan'ın aradığı fırsat, bu olayla birlikte gelmiş ve sadrazamı azlettirerek yerine damadı Rüstem Paşa'yı getirtmişti. Bu hamle, Hürrem Sultan'ın İbrahim Paşa'nın öldürülmesinden sonra elde ettiği ikinci zaferdi²².

Hürrem Sultan'dan sonra Osmanlı yönetiminde etkili olan bir diğer haseki Sultan Safiye Sultan'dır. Safiye Sultan, Venedikli Baffo ailesinin güzel ve iyi yetiştirilmiş kızı olarak bilinir. Babası Korfu valisi iken, Adriyatik Denizi'nde korsanlar tarafından esir alınmıştır²³. Sultan Murat'ın devlet işlerine duyarsızlığı, kayıtsızlığı ve Valide Nurbanu Sultan'ın ölümü, yönetimi Safiye Haseki, diğer kadın sultanlar ve saraydaki etkili kadınların kontrolü altına sokmuştu. Bu kadınlar, istedikleri faaliyetleri gerçekleştirme konusunda serbestçe hareket edebiliyorlardı. Vezirleri, isteklerine uygun olarak görevden alıp atayabiliyor, askerlere verilen tımarları kendi lehlerine yönlendirmeye çalışıyorlardı. III. Murat ise cariyelerle meşgul oluyor, bu cariyelerden kendini alamıyor ve yönetimi Safiye Sultan'a ve diğer kadın sultanlara bırakıyordu. Safiye Sultan, sarayda tek başına hakimiyet kurmuştu. Canfeda Kadın, Kaziye Kadın ve Yahudi Kira gibi diğer kadınlar da etkili pozisyonlara sahipti. Safiye Sultan, sarayda egemenliğini sağladıktan sonra III. Murat'ın zevk ve lüks dolu yaşamına müdahale etmemeye başlamıştı. Bu durum Safiye Sultan'ın lehine işliyordu ve ona alan bırakıyordu. Bu sayede saray Safiye Sultan ve kethüda kadınların kontrolü altına girmişti²⁴. Safiye Haseki Sultan, kocası III. Murat'ın

²¹ Pierce, *Harem-i Hümayun*, 93, 94.

²² Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, 34, 35.

²³ Sema Ok, *Köle Pazarından Saraya Cariyeler* (İstanbul: Kamer Yayınları, 1996), 63.

²⁴ Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, 59, 60, 61.

sevgisi ve ilgisiyle kendi istediği şekilde hareket ediyordu. Haremde ve dışarıda rüşvet alarak kendine altınlar, mücevherler ve değerli taşlar topluyordu. III. Murat'ın kadınların etkisine açık ve güçsüz kişiliği, Osmanlı Devlet düzenine zarar verirken, aynı zamanda Osmanlı'nın gerileme emarelerine neden oldu. Nurbanu Sultan²⁵, amacına ulaşmak için oğlunu genç güzellere kaptırmaya çalışmış, ancak III. Murat'ın eğlenceye ve genç güzellere olan düşkünlüğü, devlet işlerini ihmal etmesine yol açarak Osmanlı'nın gerilemesine katkıda bulunmuştu. Valide Nurbanu Sultan, yoğun bir şekilde, oğlu III. Murat'ı Safiye Sultan'dan uzak tutma çabalarına girişmiş ve devlet işlerine bakmayı aklına getirmemiştir. Ancak bu çabaları, hem oğlunu hem de kendisini devlet yönetiminden uzaklaştırmış ve ülkenin yönetiminde deneyimli devlet adamı Sokullu Mehmet Paşa etkili olmuştur. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve Sokullu Mehmet Paşa, Safiye Sultan ve onun ittifakının düzenlediği bir suikast sonucunda 1579 yılında öldürülmüştür²⁶.

Sokullu Mehmet Paşa'nın öldürülmesinden sonra Osmanlı Devleti'nde bir türlü istikrar sağlanamamıştır. Ardından sırasıyla Semiz Ahmet Paşa, Lala Kara Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa ve Kanijeli Siyavuş Paşa gibi devlet adamları göreve gelmiştir. Ancak bu dönemde hükümetteki istikrarsızlık devam etmiş ve kısa süreli hükümetlerle karakterize olmuştur²⁷. Dönemin Osmanlı yönetiminde sadrazamların görev sürelerinin kısa olmasının temel nedenlerinden biri, sadrazamlık mührünün ele geçirilmesi veya elinde tutulmasının Valide Nurbanu ve Haseki Safiye'nin memnuniyetine ve mali desteğine bağlı olmasıydı. Yani, sadrazamlık mührünü elinde tutacak kişinin zengin bir servete sahip olması gerekiyordu. Aksi durumda ya mührü ele geçiremez ya da mührü elinde kısa süre tutabilirdi. Bu durum, Osmanlı yönetiminde siyasi istikrarsızlığı ve sadrazamların sık sık değişmesini beraberinde getirmiştir.²⁸ Bu tür içsel çekişmeler, Osmanlı sarayında sıkça görülen entrikaların bir yansımasıydı. Nurbanu Valide Sultan'ın III. Murat'ın kız kardeşinin eşi Siyavuş Paşa'yı desteklemesi, ailesine ve bağlılıklarına dayanıyordu. Bu destek, Siyavuş Paşa'nın politik kariyerini ve etkisini artırmak amacıyla gerçekleşmiş olabilir. Safiye Haseki Sultan ise kendi oğlu Mehmet'in veliahtlıktan uzaklaştırılmasına ve Siyavuş Paşa'nın Padişah'ın kız kardeşinden olan iki oğlunun taht varisi yapılmasına karşı çıkıyordu. Bu durum, güç mücadeleleri ve tahtın geleceği konusundaki çıkar

²⁵ Kara'ya göre, Kadınlar Saltanatı olarak bilinen dönemin Hürrem Sultan ile değil Nurbanu Sultan ile kurumsallaştığını söyler. Ona göre bu kurumun başına da Valide Sultanlık makamı oturtulmuştur. Nurbanu Sultan Yahudi asıllıdır ve Safiye Sultan ile sık sık karıştırılmaktadır. Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010), 5.

²⁶ Burak, *Cariyeler Saltanatı*, 61.

²⁷ Nazım Tektaş, *Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatı Sadrazamlar*, (İstanbul: Çatı Kitapları Yayınları, 2009), 152-153.

²⁸ Tektaş, *Harem*, 162-163.

çatışmalarını yansıtıyor olabilir. Osmanlı sarayında valide sultanlar ve hasekiler arasındaki çekişmeler, genellikle taht kavgalarına, siyasi entrikalara ve hatta suikastlara yol açabiliyordu. Bu tür içsel çatışmalar Osmanlı yönetiminde istikrarsızlığa neden olabilir ve hükümetin etkinliğini olumsuz etkileyebilirdi²⁹. Siyavuş Paşa, Valide Nurbanu Sultan'ın 1582'de ölmesiyle en büyük destekçisini kaybetti. Safiye Sultan, desteksiz kalan Siyavuş Paşa'yı iktidardan düşürmeyi başardı. Yerine geçen Özdemiroğlu Osman Paşa (1584), istediği kişiye zeamet verilmesini sağlayarak saray kadınlarına "zembil tımarları" ihsan etti. Bu, Osmanlı Devleti'nde orduda gösterilen yiğitlik ve kahramanlıkların ödüllendirilmesi için ayrılan tımarların, artık saray dilencilerine ve harem çengilerine verilmeye başlandığı anlamına geliyordu.

Saraydaki bu haksız uygulamalar, kadınlara sürekli paşmaklıklar bağlanarak rüşvet ve yolsuzlukların boyutlarının artmasına neden oldu. Bu durum, devletin en önemli ve güvenilir kurumlarından biri olan sadrazamlık da dahil olmak üzere birçok kurumda bozulmalara yol açtı³⁰.

Safiye Sultan, kızı Ayşe Sultan'ı Mısır Valisi İbrahim Paşa ile evlendirerek elini güçlendirmeyi amaçlamıştı. İbrahim Paşa, Mısır Valisi olarak görev yaptığı süre boyunca büyük bir güç kazanmış ve hazinesini altınlarla doldurmuştu. Ancak bu zenginlik, İbrahim Paşa'nın eyaleti soyarak zenginleştiği şeklinde yorumlanmıştı, çünkü bu paraları Mısır'daki Memlük zenginlerinden toplamıştı. İbrahim Paşa, daha önce III. Murat'ın kızı Ayşe Sultan ile nişanlanmıştı. 9 Haziran 1586'da düğünleri için İstanbul'a gelmiş ve Safiye Sultan'a ve nişanlısı Ayşe Sultan'a oldukça pahalı hediyeler getirmişti. Ayşe Sultan'a babası III. Murat, çeyiz olarak üç yüz bin altın vermişti, ki bu miktar o dönemde sultan kızlarına verilen altın miktarının oldukça üzerindedir. Bu evlilik, Safiye Sultan'ın zengin, nüfuzlu ve güçlü bir paşayı damat olarak alarak elini güçlendirmesini sağlamıştı³¹. Daha sonra bu damadını sadrazamlık makamına çıkaracak ve onun en büyük kollayıcısı olacaktır.

III. Mehmet'in tahta geçmesinin ardından iradeyi büyük ölçüde Valide Sultan Safiye'ye bırakması, devlet yönetiminde istikrarsızlık yaratmıştı. Valide Sultan, istediği kişileri sadrazamlığa getirme ve istemediklerini azletme yetkisine sahipti. Bu durum, dönem boyunca on bir farklı sadrazamın göreve gelmesine neden oldu, ve bu da istikrarsızlık ortamının oluşmasına yol açtı. Saraydaki bu istikrarsızlık dışarıya da yansdı ve yeniçeri ve sipahilerin önderliğinde bir dizi ayaklanma başladı.

²⁹ Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, 533.

³⁰ Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, 62-63.

³¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremindedir Üç Haseki Sultan* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000), 53-54.

Ayrıca, askerlerin ağır vergiler altında ezilmesi, köylülerin varlıklarını kaybetmesi rüşvet alan devlet adamlarına ve köylüleri ezen tımar sahiplerine karşı bir hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Bu hoşnutsuzluklar, "Celali İsyanları" olarak bilinen bir dizi isyanı beraberinde getirecekti. Bu isyanlar, Osmanlı Devleti'nde ekonomik ve sosyal sorunların yanı sıra, yönetimdeki istikrarsızlık nedeniyle de ortaya çıkan bir sonuçtu³².

Valide Safiye Sultan'ın hâkimiyeti büyük ölçüde kendisine ve oğlu III. Mehmet'e sadık olan kişiler aracılığıyla gerçekleşiyordu. Bu kişiler arasında Hoca Sadeddin Efendi, Sinan Paşa, Ferhat Paşa, Çağalazade ve Yemişçi Hasan Paşa bulunmaktaydı. Bu isimler, Osmanlı siyasetinde etkili roller üstlenen kişiler olarak biliniyordu. Hoca Sadeddin Efendi, III. Mehmet'in nüfuz sahibi hocasıydı ve bilgisiyle birlikte hırslı bir kişiliğe sahipti. Hoca Sadeddin, güçlü nüfuzunu Valide Safiye Sultan'ın desteği sayesinde sürdürüyordu. Bu durum, Osmanlı devlet adamlarının nüfuz kazanmak için Valide Safiye Sultan'ın desteğine ihtiyaç duydukları bir dönemi yansıtıyordu. Pratikte, Osmanlı Devleti'nde tek iktidar odağı Valide Safiye Sultan olmuştu. III. Mehmet, annesinin sözünden çıkmıyordu. Bu durum, ülkenin yönetiminde büyük bir etkisizlik ve istikrarsızlık dönemine neden olmuştu³³. Koca Sinan Paşa, "Kadınlara danışılarak devlet yönetilemez" diyen bir görüşü benimsemiş olmasına rağmen, gerçekte devletin en üst ikinci makamı olan sadrazamlık pozisyonunu sürdürebilmek veya geri kazanabilmek için birçok kez Safiye Valide Sultan'a danışmak ve ondan yardım talep etmek zorunda kalmıştı. Bu durum, devlet adamlarının ve sadrazamların Valide Sultan'ın nüfuzuna olan bağımlılığını vurgulamaktadır³⁴. Valide Safiye Sultan, vezirler arasındaki mücadeleleri ustalıkla kullanabilmişti. Özellikle Koca Sinan Paşa'nın dördüncü kez sadrazam olma çabasına dair vezirler arasındaki çatışmalardan bir örnek verilebilir. Ferhat Paşa, Koca Sinan Paşa'nın tuzağına düşmüş ve İstanbul'a döndüğünde idam edileceği haberini almıştı. Ferhat Paşa, Valide Safiye Sultan'a hediyeler göndererek yardım talep etmişti. Valide Sultan, hediyeleri kabul etmiş ve Ferhat Paşa için oğlu III. Mehmet nezdinde girişimlerde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştı. Sonuç olarak, Ferhat Paşa idam edilmişti. Bu olay, Valide Sultan'ın rüşvet aldığına dair iddiaları güçlendirmiş ve rüşvet batağına düştüğüne dair eleştirilere neden olmuştu. Valide Safiye Sultan'ın, vezirler arasındaki mücadelelerde kendi çıkarları doğrultusunda etkili bir şekilde hareket ettiği ve devlet işlerine müdahale ettiği görülmektedir³⁵.

Nurbanu Sultan ve Safiye Sultan'ın dış politikaya müdahaleleri konusunda, 16. yüzyıla kadar

³² Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, çev. Server Tanilli (İstanbul: Alkım Yayınları, 2007), 274.

³³ Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, 66.

³⁴ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 159.

³⁵ Burak, *Cariyeler Saltanatı*, 86.

Osmanlı Sarayı kadınlarının aktif bir diplomatik faaliyet gösterdiği, ancak sonraki dönemlerde saraya kapanarak diplomatik faaliyetlerini mektuplar ve hediyeler aracılığıyla yürüttükleri belirtilmektedir. Bu dönemde Avrupa elçilerinin İstanbul'da daha düzenli bulunmaları ve büyükelçilik benzeri çalışmalar yapmaları, Osmanlı Saray kadınları için diplomatik bir alan oluşturmuştur. Elçiler aracılığıyla Avrupalı krallar ve kraliçelerle diplomatik ilişkiler kurulabilmiştir. Osmanlı Saray kadınlarının bu diplomatik faaliyetlerinin önemli bir özelliği, tarafsız olmalarıdır. Kölelikten, cariyeliğe ve hanım sultanlığa yükselen Rum, Yahudi, Venedikli gibi Osmanlı'nın nüfuzlu kadınları, eski ırkdaşlarının, dindaşlarının lehine dış politika izleme imkânına sahiptiler. Bu durum, Osmanlı Saray kadınlarının diplomasi alanındaki etkilerini ve güçlerini sergileme yeteneklerini yansıtmaktadır³⁶.

Kösem Sultan, asıl adıyla Mahpeyker Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nda etkili bir valide sultan olarak bilinir. Kösem Sultan'ın doğum yeri ve ailesiyle ilgili kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, bazı rivayetlere göre Rum ya da Bosnalı bir papazın kızı olduğu iddia edilir. Ancak, bu tür bilgiler tarihi kaynaklardan ziyade söylentilere dayanmaktadır ve gerçekliği kanıtlanmamıştır³⁷. Kösem Sultan'ın, kocası I. Ahmet'in ölümünden sonra yaşadığı endişe ve Osmanlı veraset sistemine müdahalesi önemli bir konudur. I. Ahmet'in ölümü sonrasında, Osmanlı geleneğine göre, ölen padişahın oğlu tahta geçerdi. Ancak, Kösem Sultan'ın oğulları IV. Murat, İbrahim ve Kasım henüz küçük yaşta idiler. Bu durum, Osmanlı tarihinde padişahın en büyük oğlunu tahta geçirme geleneğine uygun değildi. Kösem Sultan, I. Ahmet'in oğulları arasında en büyük olan Mahfiruz Sultan'dan olan Şehzade Osman'ın (14 yaşında) tahta geçmesini bekliyordu. Ancak, bu durumda Osmanlı geleneğine aykırı olarak, diğer şehzade kardeşlerinin hayatta kalma şansı düşük olacaktı. Bu nedenle, Kösem Sultan'ın, Osmanlı tahtına çıkması planlanan oğlu için diğer şehzadelerin ortadan kaldırılması stratejisi, Osmanlı tarihinde önemli bir olay olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde saray entrikaları ve taht kavgaları oldukça karmaşıktı ve Kösem Sultan'ın bu müdahalesi, Osmanlı tahtının geleceği üzerinde önemli etkiler bırakmıştır³⁸. Mahpeyker Sultan'ın, I. Ahmet'in ölümü sonrasında oğlu Şehzade Osman'ı Osmanlı tahtına geçirmek amacıyla yaptığı plan oldukça karmaşıktı. Bu plan, Osmanlı veraset usullerine aykırıydı ve devletin geleneksel düzenini kökten değiştirmeyi hedefliyordu. Mahpeyker Sultan, I. Ahmet'in oğlu Şehzade Mustafa'yı tahta geçirme stratejisi izleyerek, Osmanlı veraset usulüne aykırı bir şekilde "Ekber ve Erşed" sistemini uygulamayı amaçlıyordu.

³⁶ Peirce, *Harem-i Hümayun*, 291-292.

³⁷ Meral Altındağ, *Osmanlı'da Harem* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1993), 99.

³⁸ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmanlı (İstanbul: E Yayınları, 1982), 263.

Bu sistemde, hastalıklı bir padişahın yerine, daha sağlıklı ve idareye daha uygun bir şehzadenin geçirilmesi planlanıyordu. Bu planın başarıya ulaşabilmesi için önce Şehzade Mustafa'nın annesi olan Mahpeyker Sultan, I. Ahmet'in oğulları arasında en büyük olan Mahfiruz Sultan'ı saf dışı bırakmak zorundaydı. Mahpeyker Sultan, Mahfiruz Sultan'ı rakip olarak görmekte ve bu rekabeti lehine çevirmek için planlar yapmaktaydı. Mahpeyker Sultan'ın planı, Şehzade Mustafa'nın Osmanlı tahtına geçmesini sağlamak, Mahfiruz Sultan'ı etkisizleştirmek ve kendi oğlu Şehzade Osman'ı tahta çıkarmaktı. Bu karmaşık entrikalar ve Osmanlı sarayındaki taht kavgaları, Osmanlı tarihinde sıkça karşılaşılan olaylardan biridir ve devletin istikrarını ciddi şekilde etkileyebilirdi. Mahpeyker Sultan, I. Ahmet'in ölümü sonrasında I. Mustafa'yı tahta geçirmeyi başarmıştı. Bu süreçte, Sadrazam Halil Paşa'nın İran Seferi'nde olması, Mahpeyker Sultan'ın planını uygulamasında önemli bir avantaj sağlamıştı. Sadrazamın o sırada başkente olmaması, Mahpeyker Sultan'ın planını daha etkili bir şekilde gerçekleştirmesine olanak tanımıştır.

Osmanlı veraset usulünde radikal bir değişim olan "Ekber ve Erşed" sistemi, devletin geleneksel düzenine meydan okuyan bir hamleydi. Bu sistem, hasta veya zayıf bir padişahın yerine daha uygun gördükleri bir şehzadenin tahta geçirilmesini öngörüyordu. Mahpeyker Sultan, bu sistemi kullanarak oğlu I. Mustafa'yı Osmanlı tahtına oturtarak, geleneksel geçiş düzenini değiştirmiş ve Osmanlı tarihinde önemli bir dönemeç yaratmıştı. Bu olaylar, saray entrikalarının Osmanlı siyasi tarihindeki rolünü ve kadınların bu entrikalardaki etkisini vurgulamaktadır. Osmanlı'da haremde etkili olan valide sultanlar, padişahların eğitiminden, evliliklerine kadar bir dizi konuda etkili bir rol oynamışlardır³⁹.

III. KADINLARIN MUTLAK HAKİMİYETİ

Sultan İbrahim'in kadınlara düşkünlüğü ve çok sayıda haseki alması döneminin önemli özelliklerinden biriydi. Muazzez Sultan, Sultan İbrahim'in ikinci hasekisi olarak seçilmiş ve 1643 yılında Şehzade Ahmet'i dünyaya getirmiştir. Dilaşub Sultan, üçüncü haseki olarak tanımlanmış ve oğlu Şehzade Süleyman'ın annesi olmuştur. Dilaşub Sultan, saf ve meczup bir kadın olarak bilinirdi. Ayşe Sultan, Sultan İbrahim'in kadınları arasına 1644 yılında katılmış ve padişahın dördüncü hasekisi olmuştur. Sultan İbrahim'in kadınlarının sayısının artması, saray içindeki rekabeti ve entrikaları daha da artırmış olabilir. Osmanlı harem sistemi, padişahın çocuklarının anneleri arasında rekabetin ve nüfuz mücadelelerinin yaşandığı bir ortamı içeriyordu. Bu durum, haremdeki kadınların ve çocuklarının Osmanlı siyasi tarihindeki rollerini

³⁹ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 263-264.

etkileyebilirdi⁴⁰.

Sultan İbrahim'in saltanatı sırasında sarayda etkili bir nüfuz mücadelesi yaşanmış gibi görünüyor. Valide Kösem Sultan ve hasekilerin, hatta Cinci Hoca'nın bile nüfuzlarının öne çıktığı belirtiliyor. Saraydaki kadınlar, istedikleri kişileri istedikleri göreve getiriyor, istemediklerini azlediyordu. Bu durum, saraydaki kadınların giderek daha fazla güç kazandığını ve etkili bir liderlik sergilediğini göstermektedir. Sultan İbrahim'in musahibi Şekerpare'nin, kethüdası Musa Ağa'yı tersane emini ve yeniçeri ağası olarak atama yetkisi, kadınların saray içindeki güçlerini kullanma şeklinin bir örneği olarak gösterilebilir. Kösem Valide Sultan'ın liderliğindeki kadınlar, zaman zaman Cinci Hoca ile iş birliği yaparak büyük bir nüfuz elde etmiş gibi görünüyor. Saray içindeki bu nüfuz mücadeleleri, kadınların önemli görevlere atanmasına ve servetlerinin artmasına neden olmuştur. Örneğin, Kösem Valide Sultan, hasekilerine çeşitli sancakları paşmaklık olarak ihsan etmiştir. Bu durum, saraydaki kadınların sadece siyasi değil, aynı zamanda ekonomik anlamda da etkili olduklarını göstermektedir⁴¹. Ayrıca zenginliklerini arttırmak amacı ile rüşvetlere dahi bulaşmışlardı.

Osmanlı Devleti'nin hükümdarı Sultan Süleyman'ın saltanatının son döneminde başlayan yolsuzluk ve bozulma ile 1566-1656 yılları arasında, Valide Sultanlar döneminde Osmanlı Devleti, en kötü yönetim zamanlarını yaşadı. Akıl hastası ve çocuk sultanlar defalarca tahta çıkarıldı. Avrupa'da Rönesans yaşanırken, batı kültürü, çevresini, dünyayı ve evreni sorgularken Osmanlı İmparatorluğu kendisini sorgulayamadı ve Batı'daki değişimlere ayak uyduramadı⁴².

Nihayet, Turhan Sultan, Harem-i Hümayun'da, kadınların kati surette siyasete karışmaması hususunda bir gelenek başlattı ve bu gelenek devam etti⁴³.

⁴⁰ Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları* (Ankara: TTK Yayınları, 1992), 59-60.

⁴¹ Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, 161-163.

⁴² Hasan Tahsin Fendoğlu, *Constitution and Human Rights* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 72.

⁴³ Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, 315.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar, özellikle 16. yüzyıldan itibaren devlet yönetiminde etkili olmuşlardır. Bu etki, özellikle hasekiler ve valide sultanlar aracılığıyla kendini göstermiştir. İşte bu dönemde Osmanlı'da kadınların yönetimdeki etkilerine dair bazı önemli unsurlar:

1. Hasekiler ve Valide Sultanlar: Hasekiler, Osmanlı padişahlarının eşleri arasında özel bir konuma sahipti. Bu kadınlar, sadece padişahın eşi değil, aynı zamanda onun güvenilir danışmanları, siyasi ortakları ve hatta devlet işlerine müdahale eden etkili figürlerdi. Bazı hasekiler, oğullarının tahta geçmesi için entrikalara karışmış ve dolayısıyla devlet yönetiminde önemli bir rol oynamıştır.

2. Valide Sultanlar: Valide sultanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın anneleri ve dolayısıyla devletin en üst düzeydeki kadın liderleriydi. Bazı valide sultanlar, oğullarının hükümet politikaları üzerinde etkili olmuş ve devlet işlerine müdahale etmiştir. Özellikle genç padişahların saltanatlarının başlarında, valide sultanlar sıklıkla taht arkasında belirleyici bir rol oynamışlardır.

3. Diplomatik İlişkiler: Bazı valide sultanlar ve hasekiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkilerinde etkili olmuşlardır. Mektuplar ve hediyeler aracılığıyla Avrupa'daki krallar ve kraliçelerle iletişim kuran bu kadınlar, devletin dış politikasında önemli bir rol oynamıştır.

4. Servet ve Ekonomik Etki: Bazı valide sultanlar ve hasekiler, zenginlik ve servetlerini kullanarak devlet işlerine müdahale etmişlerdir. Sancaklar, paşamlikler gibi önemli mevkilere getirilen kadınlar, ekonomik olarak da güçlenmişlerdir.

Ancak bu etki, kadınların devlet yönetimindeki rollerinin kesintisiz ve istikrarlı olduğu anlamına gelmez. Belirli dönemlerde ve özellikle genç padişahların saltanatlarının başlangıcında, valide sultanlar ve hasekiler daha belirgin bir rol oynamışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki dönemlerinde, bu etki azalmış ve Osmanlı yönetim yapısının değişmesiyle birlikte kadınların etkisi de sınırlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların devlet işlerine müdahalesi ve bu müdahalenin yolsuzluk, rüşvet gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu durumlar genellikle 16. yüzyıl ve sonrasında, özellikle valide sultanlar ve hasekilerin etkili olduğu dönemlerde daha belirgin hale gelmiştir. İşte bu noktalara dair bazı açıklamalar:

1. Mansıp Temini ve Satma: Saraydaki etkili kadınlar, devlet görevlerine atanacak kişileri belirleme konusunda etkili olmuşlardır. Bu durum, sadrazamlık, valilik gibi önemli mevkilere

atanacak kişilere rüşvet ve etkileme yoluyla müdahale etmelerine neden olmuştur.

2. Rüşvet ve Para Kazanma: Kadınlar, mevkileri satın almak veya kayırmak için rüşveti sıkça kullanmışlardır. Bu, devlet görevlerinin satın alınarak, rüşvet verenlerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesine yol açmıştır. Böylece, rüşvet veren kişilerin istedikleri mevkilere atanmaları sağlanmıştır.

3. Nüfuzlu Saray Kadınları ve Yerel Yöneticiler: Saraydaki nüfuzlu kadınlar, sancakbeyleri, kadılar, valiler gibi yerel yöneticileri belirleme ve değiştirme konusunda etkili olmuşlardır. Bu da yerel yönetimde istikrarsızlık ve adaletsizliklere yol açmıştır.

4. Hısım ve Akrabayı Kayırma: Devlet işlerinde etkili olan kadınlar, genellikle kendi hısım ve akrabalarını kayırma eğiliminde olmuşlardır. Bu da liyakat yerine aile bağlarına dayalı atamalara neden olmuş ve adil bir yönetim anlayışını zayıflatmıştır.

Bu süreçlerin sonucunda, Osmanlı yönetiminde adaletsizlik, rüşvet ve mevkilere liyakat yerine torpilin hakim olması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu durumlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel tarihinde görülen bir döneme aittir ve kadınların yönetimdeki etkisi zaman içinde değişiklik göstermiştir.

Osmanlı tarihinde kadınlar arasındaki iktidar çatışmaları, hanedan içi entrikalar ve padişahların taht mücadeleleri önemli bir rol oynamıştır. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri, Şehzade Mustafa'nın katledilmesi ve bu olayın devletin kaderini etkilemesidir.

Şehzade Mustafa, Sultan İbrahim'in oğlu olarak tahtın varisi konumundaydı. Ancak valide sultanların ve diğer etkili kadınların entrikaları sonucunda, Kösem Sultan tarafından padişah olması beklenen Şehzade Osman'ın tahta geçirilmesi için oğlu Mustafa saf dışı bırakıldı. Bu durum, daha güçlü ve etkin bir liderin tahttan uzaklaştırılması anlamına gelmiştir.

Şehzade Mustafa'nın katledilmesi, Osmanlı yönetimindeki istikrarsızlığa ve padişahın karakteri ve yönetim tarzına etki etmiştir. Daha zayıf karakterli bir padişah olan Sultan İbrahim'in tahta geçirilmesiyle, devletin içindeki güç dengeleri değişmiş ve yönetimdeki zayıflıklar ortaya çıkmıştır.

Bu dönemdeki entrikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zorlu dönemlerde devlet yönetimini olumsuz etkilemiştir. İktidar kavgaları, padişahların güçsüzlüğü, valide sultanların müdahaleleri gibi faktörler, Osmanlı yönetimini içeriden zayıflatarak dış tehditlere karşı savunmasız bırakmıştır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde yaşanan içsel çalkantılardan biridir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı'da Harem*. İstanbul: OSAV Yayınları, 6. Basım, 2006.
- Akşit, İlhan. *Osmanlı'nın Gizemi Harem*. İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayınları, 2000.
- Altınay, Ahmet Refik. *Kadınlar Saltanatı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Altındal, Meral. *Osmanlı'da Harem*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1993.
- Bahadıroğlu, Yavuz. *Osmanlı Sarayları, Saray Hayatı ve Harem*. İstanbul: Paradoks Yayınları, 2012.
- Burak, Ertuğrul. *Cariyeler Saltanatı*. İstanbul: Manifesto Kitap, 2006.
- Finkel, Caroline F. *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı: Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü 1300-1923*. çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- De Lamartine, Alphonse. *Osmanlı Tarihi*. çev. Serhat Bayram. İstanbul: Toker Yayınları, 2. Basım, 1995.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Constitution and Human Rights*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Goffman, Daniel. *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*. çev. Ülkün Tansel. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Gültepe, Necati. *Türk Kadın Tarihine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.
- Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 3. Cilt. İstanbul: Tedi, 2005.
- Kara, Yıldırım. *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- Karatepe, Şükrü. *Osmanlı Dünyayı Nasıl Fethetti-Devlet Yönetimi*. İstanbul: İz Yayıncılık, t.y.
- Mantran, Robert. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*. çev. Server Tanilli. İstanbul: Alkım Yayınları, 8. Basım, 2007.
- Ok, Sema. *Köle Pazarından Saraya Cariyeler*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1996.
- Ok, Sema. *Haremağaları*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1997.
- Öztuna, Yılmaz. *Osmanlı Hareminded Üç Haseki Sultan*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.
- Peirce, Leslie P. *Harem-i Hümayun (Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar)*. çev. Ayşe Berktaş. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: E Yayınları, 1982.

Tektaş, Nazım. *Haremden Taşanlar: Padişahların Bütün Kadınları*. İstanbul: Çatı Kitapları Yay., 2004.

Tektaş, Nazım. *Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatı Sadrazamlar*, İstanbul: Çatı Kitapları Yayınları, 2009.

Uluçay, Çağatay. *Harem II*. Ankara: TTK Yayınları, 1985.

Uluçay, Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: TTK Yayınları, 1992.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*. İstanbul: TTK Yayınları, 1939.

Wheatcroft, Andrew. *Osmanlılar*, çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Altın Kitapları Yayınevi, 1996.